

Martti Rapola 80-vuotias 10. 11. 1971

Helsingin yliopiston täysinpalvellut suomen kielen professori Martti Olavi Rapola täytti 10. marraskuuta 80 vuotta.

Sukujuuriltaan hämäläinen Martti Rapola syntyi Savonlinnassa tunnetun koulumiehen, historian ja suomen kielen lehtorin Frans Oskar Rapolan poikana. Ylioppilaaksi hän pääsi 1910 Porin klassillisesta lyseosta ja ryhtyi samana vuonna opiskelemaan Helsingin yliopistossa pääaineenaan suomen kieli ja kirjallisuus. Filosofian kandidaatiksi Rapola valmistui 1914, ja heti sen jälkeen hän aloitti tieteelliset tutkimustyönsä. Niiden ensimmäisenä huomattavana tuloksena oli väitöskirja, jota nuori maisteri puolusti menestyksellisesti 15. lokakuuta 1919. Tohtori Rapola toimi ensin oppikoulunopettajana (1919—24) ja dosenttina (1921—26) Helsingissä, kunnes hänet 1924 nimitettiin Turun yliopiston suomen kielen ja sen sukukielten professoriksi. Turun-kaudesta ei kuitenkaan tullut pitkä, sillä jo 1930 Rapola siirtyi E. N. Setälän seuraajaksi Helsingin yliopistoon. Professorinvirastaan hän jäi eläkkeelle 1957. Alan ylimmän oppituolin haltijana Rapola oli kaikkiaan 33 vuotta.

Virkansa ohessa prof. Rapola on joutunut hoitamaan monia sivutehtäviä. Hän oli esim. Turun yliopiston vararehtorina 1924—25, Humanistisen tiedekunnan dekaanina 1927—30, Sanakirjasäätiön johtajana 1930—45 ja hallituksen puheen-

johtajana 1945—66, Kotikielen Seuran esimiehenä 1921—24, 1930—35 ja 1946—53, valtion humanistisen toimikunnan jäsenenä 1949—55 Suomen Akatemian kielilautakunnan puheenjohtajana 1949—68 sekä akatemialautakunnan jäsenenä 1947—. Yhä edelleen hän toimii mm. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimiehenä (1947—) ja Vanhan kirjakielen sanakirjan päätoimittajana (1956—). — Prof. Rapola on useiden tieteellisten seurojen kunniajäsen ja sekä filosofian (Turun yliopisto) että teologian (Helsingin yliopisto) kunniatohtori.

Martti Rapolan kirjallinen tuotanto on kuten tunnettua harvinaisen laaja ja monipuolinen: vuosien 1902—1966 bibliografia sisältää lähes viisisataa nimikettä. Sen silmäily osoittaa, että Rapola on aloittanut kaikkien kirjallisten sarkojensa viljelyn jo varhain. Runoilija Martti Rapola esiintyi ensi kerran julkisuudessa jo kymmenvuotiaana, kaunokirjallisuuden arvostelija vain vuosikymmentä vanhempana. Nämä molemmat syrjäytti pian tutkija Rapola, joka näyttää ensin olleen erityisen kiinnostunut kotimaakuntansa ja varsinkin kotipitäjänsä Sääksmäen paikannimistä, kansanrunoudesta ja historiasta. Varsinainen kielimies Rapola aloitti uransa vuonna 1918, kun Virittäjässä ilmestyivät hänen artikkelinsa Kollektiivinen johdin *-ue'* ja Pieni lisä lounaissuomalaisen diftonginreduseerauksen kronologiaan. Nä-

mä lyhyehköt kirjoitelmat kertovat yllättävän paljon tekijästään: molemmat ovat äännehistoriallisia esityksiä; edellisessä käsitellään pääasiallisesti suomen murteita, jälkimmäisessä lähinnä vanhaa kirjasuomea. Nuori maisteri oli löytänyt omimmat tutkimusalanansa.

Rapolan vuonna 1919 valmistunut väitöskirja Kantasuomalaiset pääpainotomien tavujen *i*-loppuiset diftongit suomen murteissa (I 1919, II 1920) on jo kypsän tiedemiehen työtä. Teos on säilyttänyt tuoreutensa ihmeteltävän hyvin, ja sen ajatuksia näkyy tutkija toisensa jälkeen yhä siteeraavan. Kuitenkin laajan, kaikki murteet huomioon ottavan monografian kirjoittaminen oli vuosisatamme alussa suorastaan uhkarohkea yritys, sillä tunnollisinkin materiaalin kerääjä joutui tuohon aikaan perustamaan päätelmänsä aukollisiin tietoihin ja jopa epäluotettavaan lähteisiin. Tästä huolimatta myöhempi tutkimus ei juuri ole tuonut lisävalaisua *i*-loppuisten diftongien kehitykseen. Samoin on suurelta osin Rapolan muunkin

äännehistoriallisen tuotannon laita. Varsinkin hänen murteidemme jälkitavujen vokaalista koskevat selvittelynsä (Pääpainottomain tavujen *a*-, *ä*-loppuiset vokaaliyhtymät suomen murteissa, 1922; Pääpainottomiin tavuihin kehittyneiden pitkien vokaalien käsittely suomen itämurteissa, 1923) ovat niin vankkaa tekoa, ettei aika ole pystynyt niitä lainkaan horjuttamaan. — Suomen murteiden erityiskysymysten tarkastelua seurasi kokonaiskatsausten laadinnan aika: v. 1947 tuli julki Johdatus suomen murteisiin (2. painos 1962), ja v. 1945 ilmestyi Suomen kielen äännehistorian luentojen pääkohdat -niminen moniste, jonka luennoitsija sittemmin (1966) lavensi 500-sivuseksi kirjaksi Suomen kielen äännehistorian luennot. Tämä teos on alan tutkimusta parhaimmillaan. Siihen sisältyy valtavan työsuorituksen ohella paljon tieteellistä resonemangia, monia rohkeita ideoita ja itsenäinen disposition uudistus.

Vanhan kirjasuomen harrastajanakin Rapola oli ensin äännehistorioitsija. Hänen v. 1925 julkaisemansa Äännehistoriallinen tutkimus Abraham Kollaniuksen lainsuomennosten kielestä, joka nojautuu kymmenkunta vuotta aikaisemmin valmistuneeseen pro gradu -kirjoitukseen, on kaikin puolin solidia työtä. Se on nimenomaan metodisesti vankka esitys, jonka varaan tekijä myöhemmin saattoi rakentaa koko vanhan kirjakielen äännehistorian (Suomen kirjakielen historia pääpiirteittäin I. Vanhan kirjasuomen kirjoitus- ja äänneasun kehitys; 1933). Todellisuuudessa Rapolan työkenttä alkoi heti laajeta alkuperäisten rajojensa ylitse: vanhan kirjasuomen kaikinpuoliseen tuntemiseen pyrkivälle ei riitä pelkkä äänne- ja muotohistorian tutkiminen, vaan sen lisäksi tarvitaan perinpohjaisia tietoja myös ortografian, syntaksin ja sanaston kehityksestä. Varmaankin juuri tältä pohjalta ovat saaneet alkunsa Rapolan monilukuiset vanhan kirjasuomen eri puolia valaisevat artikkelit ja kirjaset, joita vielä viime vuosiin saakka on tämän tästä ilmestynyt. Yhdessä taidokkaiden

yleisestysten kanssa (mm. Vanha kirjasuomi, 1945, 1962; Suomen kirjallisuus II, 1963) ne todistavat oikeaksi jo kauan toistetun väittämän: Martti Rapola on vanhan kirjasuomen alalla saavuttanut sellaisen tietämyksen, ettei hänellä ole eikä ole ollut ketään vertaistaan.

Merkityshistoriallisilla tutkielmillaan, joista useimmat sivuavat juuri kirjasuomea, Rapola on tavoittanut poikkeuksellisen suuren lukijakunnan. Tämä johtunee siitä, että hänen yleistajuisissa esseekokoelmissaan *Kieli elää* (1947), *Risukoista riipomia* (1953) ja *Kielen kuvastimessa* (1962) yhtyvät onnistuneella tavalla tiedemiehen selväpiirteisyys ja sanataiteilijan ilmaisukyky. Nämä kadehdittavat ominaisuudet ovat tehneet myös Rapolan puheista nautinnollista kuultavaa ja luettavaa. Kokoelmat *Suomalaisia näköaloja* (1956) ja *Suomalainen kurkihirsi* (1961) ovat uusimman sivistyshistoriamme kauneimpia dokumentteja, ja niissä kaikuu syvällisesti ajattelevan kulttuuripersoonan ääni. — Martti Rapolan esiintyminen varsinaisena kaunokirjailijana on jälleen merkinnyt paluuta nuoruudenharrastusten pariin. Kielimies ihailee hänen teoksissaan (*Simpukan kuori* 1943, *Koivunporras* 1951, *Vaarin maisema* 1959, *Pelto jää taakse* 1965) kirjoittamisen vaivattomuutta, sanonnan luontevuutta ja ilmausten osuvuutta; pih-tien pitämiä niistä saa turhaan hakea. Kun kaunokirjallisuutemme joskus palaa nykyisiltä harharetkiltään, oppinee myös suuri yleisö entistä paremmin ymmärtämään Rapolan impressionistisen sanataiteen arvon.

Professorikaudellaan Martti Rapola ennätti kasvattaa kokonaisen äidinkielenopettajain ja -tutkijain sukupolven. Tämä sankka joukko muistaa häntä kiitollisena, mutta se ei vain tavanomaiseen tapaan kiitä luennoista ja ohjauksesta vaan ennen kaikkea lämpimästä ystävällisyydestä ja kannustavasta rohkaisusta. Käynti professori Rapolan vastaanotolla oli juhlatilaisuus, josta palatessaan opiskelija tunsi — niin olen kuullut monen sanovan —

päässeensä mukaan merkittävään työhön, suomen kielen tutkimiseen. Ilmeisesti opettaja tuli tahtomattaan siirtäneeksi oppilaisiinsa omia perusnäkemystään. Lienenkö oikeassa kuvitellessani, että Martti Rapolan elämäntyö on aina nojautunut kolmeen lujaan tukipilariin: äidinkielen, kotiseutuun ja isänmaahan.

Heikki Leskinen